

บทที่ 1

บทนำ

1. ภูมิหลังของการวิจัย

“ผู้ไท” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทกลุ่มหนึ่งที่อาศัยอยู่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย พบมากที่จังหวัดสกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์และมุกดาหาร นับเป็นกลุ่มชนที่มีความโดดเด่นด้านสังคมและวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อ พิธีกรรม ฯลฯ โดยปรากฏตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ทั้งตำนาน พงศาวดาร นิทาน ซึ่งกล่าวไว้สอดคล้องกันว่า ผู้ไทมีภูมิลำเนาเดิมอยู่ที่แคว้นสิบสองจุไทย ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม หลังจากนั้นก็เคลื่อนย้ายเข้ามาสู่ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศไทย ตามลำดับ

พระโพธิวงศาจารย์ (อ้วน ตีสโล) (2515 : 357) กล่าวไว้ในหนังสือลัทธิธรรมนิยมต่างๆ เล่ม 2 ภาค 18 ว่า “คนผู้ไทเดิมมีภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองน้ำน้อยอ้อยหนู ขึ้นเมืองไร่และเมืองปุง เมื่ออยู่เมืองน้ำน้อยอ้อยหนู เกิดอึดคึด อึกทั้งท้าวก่อหัวหน้าพวกผู้ไทเกิดความขัดแย้งกับเจ้าเมืองน้ำน้อยอ้อยหนูจึงควบคุมครอบครัวไป ขอสมัครขึ้นแก่เจ้าอนุรุธกุมารเจ้าเมืองเวียงจันทน์ในขณะที่ยังเป็นเอกราชอยู่ เจ้าเมืองเวียงจันทน์ได้ถามถึง อาชีพ ท้าวเก่าก็บอกว่าเคยทำแต่ไร่ปลูกข้าว แต่ไม่เคยทำนา เจ้าอนุรุธกุมารจึงให้ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่เมืองวัง” และศรีศักร วัลลิโภดม (2535 : 59) กล่าวว่า กลุ่มชนผู้ไทมีขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรม การแต่งกาย ดนตรี มีภาษาพูดเป็นของตนเอง มีความเชื่อเรื่องผีแถนอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนชาติไท สอดคล้องกับที่ประคอง นิมมานเหมินท์ (2554 : 91) กล่าวว่า ชาวผู้ไทมีความเชื่อเรื่องขวัญเช่นเดียวกับชาวไทยดำที่อยู่ในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งเชื่อว่าคนและสิ่งมีชีวิตทุกสิ่งมีชีวิตมีขวัญประจำอยู่ ขวัญของคนมีอยู่ 80 ขวัญ และมีคำกล่าวที่ว่า 30 ขวัญอยู่หน้า 50 ขวัญอยู่หลัง

เมื่อก้าวถึงผู้ไททั้งจากตำนาน พงศาวดารมักจะกล่าวว่าผู้ไทกับไทยดำมีความสัมพันธ์กันทางชาติพันธุ์และภาษา นับแต่ตำนานการสร้างโลกที่มีเรื่องเล่าที่คล้ายกัน ซึ่งศิริพร ณ ถลาง (2542 : 92) กล่าวว่า ตำนานการสร้างโลกเป็นเรื่องเล่าที่สะท้อนความคิดและจินตนาการของมนุษย์เกี่ยวกับโลกธรรมชาติและชีวิต โดยเน้นให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนไทกลุ่มต่างๆ โดยนำตำนานการสร้างโลกของลาวและตำนานการสร้างโลกของไทยดำมาจากพงศาวดารล้านช้างและพงศาวดารเมืองแกลง ซึ่งตำนานมีลักษณะคล้ายกันว่า แถนสั่งให้ส่งข้าวปลาให้แถน คนทั้งหลายไม่ทำตามแถนจึงให้น้ำท่วม ปุลาเงิง เชิง ขุนเค็ก ขุนคาน เอาไม้มาทำแพ เอาลูกเอาเมียหนีไปเมืองฟ้า ต่อมาแถนบันดาลทำให้น้ำแห้ง และส่งควายลงมาที่น้ำน้อยอ้อยหนูให้คนทำนา เมื่อควายตายเกิดมีน้ำเต้าที่ซากควาย ปุลาเงิงเอาเหล็กมาจี้น้ำเต้าบุงคนไหลออกมา 3 วัน 3 คืน เป็นคน

ชาติพันธุ์ต่างๆ ปู่ลาบเชิงสอนให้คนทำนาทอผ้า ปู่ส่งขุนบูลมมาปกครองและขุนบูลมมีลูก 7 คน ส่งไปครองเมืองต่างๆ ด้านตำนานของไทยดำที่ได้จากพงศาวดารเมืองแกลงมีเนื้อหาว่า “แผ่นดินเป็นทุ่งว่างเปล่า เทวดาชายหญิง 10 องค์ จะจุติไปเป็นมนุษย์ จึงอธิษฐานและเข้าไปอยู่ในน้ำเต้า น้ำเต้าลอยไปตกบนเขาและแตกออก มีคนชาติพันธุ์ต่างๆ ไหลออกมาตามลำดับ ได้แก่ ข่า ไทดำ ลาวพุงขาว ฮ่อ แกว ข่าไม่อาบนํ้าร่างกายจึงหมองคล้ำ ผู้ไทลาวอาบนํ้าผิวจึงขาวกว่า ผู้ไทไปตั้งเมืองแกลง ข่าเกยจคร้านจึงไปอยู่ตามภูเขา

นอกจากความคิด ความเชื่อเรื่องกลุ่มชนผู้ไทที่ปรากฏในตำนานและพงศาวดารแล้ว ยังมีเอกสารชั้นรองที่กล่าวถึงการศึกษาเรื่องราวของชาติพันธุ์ผู้ไทผ่านภาษา ซึ่งพระยาอนุমানราชธน (2522 : 117-118) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ศึกษาเกี่ยวกับผู้ไทโดยกล่าวไว้ว่า “นอกจากมีพวกไทไท้ ไทนองอยู่ในตังเกี๋ย ยังมีพวกผู้ไท มีมากอยู่ในแคว้นที่เรียกว่า พวน และในดินแดนที่อยู่ถัดเขตแคว้นหลวงพระบาง พวกผู้ไทแบ่งออกเป็นผู้ไทขาว ผู้ไทแดง ผู้ไทดำและผู้ไทลาย ซึ่งตั้งชื่อเอาตามสีเสื้อผ้าที่นุ่งห่ม พวกผู้ไทที่มีอยู่มากในภาคอีสานคงเป็นพวกผู้ไทดำ พวกโซ่งหรือทรงดำที่มีอยู่แถวจังหวัดราชบุรีและเพชรบุรีก็เป็นจำพวกผู้ไทดำด้วยเหมือนกัน คำพูดของผู้ไทมีเสียงส่วนมากใกล้เคียงกับพวกพวนซึ่งน่าจะเป็นผู้ไทพวกหนึ่ง” และเรื่องเดช ปันเขื่อนขันธ์ (2531 : 140) กล่าวว่า ภาษาผู้ไทเป็นหนึ่งในภาษาถิ่นตระกูลไท สำเนียงพูดคล้ายกับภาษาไทยวน ส่วนคำศัพท์ที่ใช้คล้ายกับภาษาไทยถิ่นอีสาน ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของภาษาผู้ไท คือ มีการออกเสียงแบ่งแยกกระหว่างคำศัพท์ที่ใช้สระ ใ- และ สระ ไ- ด้วย

การเคลื่อนย้ายของชาวผู้ไทเข้ามาในประเทศไทยครั้งแรก ปรากฏในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2321 เป็นชาวผู้ไทเมืองทัน ลาวพวน และลาวเวียง ซึ่งข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับที่บุญยงค์ เกศเทศ (2554 : 34) ที่กล่าวไว้ว่า การกวาดต้อนผู้คน “ไท” จากแถบอินโดจีนเข้ามาในแผ่นดินสยามเริ่มมาตั้งแต่ปลายรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช แห่งกรุงธนบุรี หนแรกราวปี พ.ศ. 2322 โดยกวาดต้อนมาจากเมืองทัน เมืองม่วย เมืองไล เมืองลาในอาณาจักรเมืองแกลง อีกทั้งยังมีปรากฏในประชุมพงศาวดารภาค 3 และภาค 4 เล่ม 3 (2506 : 242) ที่กล่าวว่า พระสุนทรวงศาไปจัดราชการอยู่ ณ เมืองนครพนม ได้เกลี้ยกล่อมพวกครัวเมืองพิน เมืองนอง เมืองตะโปน เมืองมหาไชยกองแก้ว เมืองวัง มาขึ้นตั้งอยู่ในเขตแขวงเมืองนครพนมเป็นอันมาก และต่อมาได้มีบอกมาขอตั้งเมืองสกลนคร เมืองวานรนิวาส เมืองเรณูนคร เมืองท่าอุเทน (ในแขวงมณฑลอุดร) ขึ้น เอกสารหลักฐานที่กล่าวมาข้างต้นมักจะกล่าวอ้างว่าผู้ไท มีความเกี่ยวข้องกับผู้ไทดำ ผู้ไทขาวและผู้ไทแดงในสิบสองจุไท และมีการเคลื่อนย้ายจากถิ่นฐานเดิมด้วยเหตุผลของสงครามเป็นสำคัญ การเข้ามาสู่ประเทศไทยกล่าวได้ว่ามี 2 ทางด้วยกัน คือทางที่หนึ่งในสมัยกรุงธนบุรี ได้กวาดต้อนครัวของชาวไทดำมาโดยตรงจากสิบสองจุไท เมืองแกลง แขวงหัวพันทั้งห้าทั้งหก ข่าเหนือและโปรดฯ ให้ตั้งบ้านเรือนในพระนครรวมถึงภาคกลางหลายจังหวัด ส่วนทางที่ 2 เป็นการกวาดต้อนครัวของคนหลายกลุ่ม

ทั้งผู้ไท ลาว กะเลิง ข่า โย้ย ญ้อ โส้ จากเมืองวัง เมืองมหาชัย เมืองตะโปน เมืองพิน เมืองนอง แล้วให้ครัวของกลุ่มเหล่านั้นมาอาศัยอยู่ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ชาวผู้ไทเป็นกลุ่มชาติพันธุ์อีกกลุ่มหนึ่งที่มีความเชี่ยวชาญเรื่องการทอผ้า ปรากฏตามพงศาวดารล้านช้าง ประเพณีที่ 2 (2506 : 142) ความว่า

“เมื่อนั้นพระยาแสนหลวงจึงให้แสนแต่งแลพิศณุกรรมลงมาแต่งแปงแก่เขา แถนแต่งจึงมาแต่ยามให้ทำไร่นา ปลูกข้าวปลูกผัก ปลูกลูกไม้หัวมันทั้งมวลอันจักควรกิน เล่าบอกยามอันทอผ้า...เมื่อนั้นขุนบุลมจึงขีดให้แสง สพายแขวงสลัดนไชย ถือดาวแมวี กับมีดน้อยสวยเรียม แล้วยกขึ้นชี้ข้างงาเกี่ยววงากอด จึงเอานางแอกแดงชี้ถัดขุนบุลมนั้น แลเอานางยมพาลาชี้ตาม แล้วยกขึ้นชี้ให้ขุนสารชี้ตอนข้างขุนบุลมลงมา แถนเล่าให้ขุนค้ายถือเสียมลงมาตามหลัง ขุนยี่ให้ถือมิดถือพ้ามา ขุนอุ่นให้ถือชวานถือแอกลงมา ขุนคำให้ถือไก่อถือเปดลงมา ขุนทั้ง 8 จึงมาตามหลังขุนบุลมราชาแล ส่วนพิศณุกรรมจึงบอกคุณอันเช่นพรัมมิดจกเสียมเครื่องเวียการช่างแก่เขาทั้งมวล เล่าบอกคุณอันทำทุกทอผ้าย แพรแซมฝ้ายไหมทั้งมวล อันควรนุ่งควรกินทั้งมวล”

จากเนื้อหาในพงศาวดารล้านช้างพอจะทำให้ทราบว่ากลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทก็เป็นอีกกลุ่มชนหนึ่งที่มีภูมิปัญญาเรื่องการถักทอมาแต่โบราณกาล ปรากฏหลักฐานทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษรและมุขปาฐะ แต่ก็ได้สะท้อนให้เห็นวิถีคิดเกี่ยวกับการแบ่งบทบาทหน้าที่ของชายหญิงที่ชัดเจน และยังคงสืบทอดแนวคิดดังกล่าวในรูปแบบคำกล่าวหรือคำบอกเล่ามาจนถึงปัจจุบันว่า หากผู้หญิงต่ำหูกหรือทอผ้าไม่เป็น ก็ไม่เหมาะสมหรือไม่พร้อมที่จะออกเรือน เช่นเดียวกันถ้าผู้ชายคนใดยังสานตะกร้าหรือหว้านแหไม่เป็นก็ยังไม่ควรที่จะมีเมีย สอดคล้องกับแนวคิดของยศ สันตสมบัติ (2544 : 149) ที่กล่าวว่า การแบ่งแยกงานตามเพศในสังคมเกษตรกรรมภาระรับผิดชอบส่วนมากจึงตกอยู่ที่ผู้หญิง เช่น ทำไร่ ทำนา เก็บเกี่ยวพืชผล ฆ่าฟัน หุงหาอาหาร ดูแลบ้าน เลี้ยงลูก ฯลฯ จึงถูกขนานนามว่าเป็นแม่บ้านแม่เรือน (housewife) ในขณะที่เพศชายเป็นผู้หาเลี้ยงครอบครัว (breadwinner) และเป็นผู้สมควรมีสิทธิ์ในการเป็นหัวหน้าครอบครัว

การทอผ้านับเป็นการผลิตที่สำคัญในสังคมเกษตรกรรม เนื่องจากสังคมเกษตรกรรมจะมีช่วงเวลาว่างเว้นจากการผลิตทางการเกษตร และในช่วงเวลาดังนี้ผู้หญิงก็มักจะทอผ้าเพื่อเก็บไว้ใช้ในฤดูกาลถัดไป เช่น การทอผ้าห่ม การทอผ้าเพื่อตัดเย็บทำหมอน การทอผ้าเพื่อตัดเย็บเป็นที่นอน รวมถึงผ้าชิ้นต่างๆ นอกจากนี้จะยังให้เกิดประโยชน์เพื่อใช้สอยแล้ว ยังเป็นประโยชน์ต่อการฝึกงานฝีมือและเตรียมตัวสู่การเป็นแม่เห้ายแม่เรือน ซึ่งผู้หญิงมักถูกประเมินค่าทางสังคมโดยใช้งานฝีมืออย่างการทอผ้าเป็นตัวตัดสิน สมัยก่อนจึงนับว่าการทอผ้าเป็นแนวทางการเตรียมตัวของผู้หญิงสู่การสร้างครอบครัว ซึ่งพบว่าการเกิดของชาวผู้ไทได้ใช้กุศโลบายดังกล่าวมาเป็นแนวทางการสร้างบรรทัดฐานสำหรับเด็กเกิดใหม่ เมื่อมีเด็กแรกเกิดถ้าหากเป็น

หญิงจะใช้กระสวยหรืออักษมากระทุ้ง 3 ครั้งพร้อมกับคำกล่าวให้รู้จักการทำหูก ทำฝ้าย ต่ำขึ้นหมี ขึ้นใหม่เป็น ซึ่งเป็นคำกล่าวในเชิงการสั่งสอนให้รู้จักเพศและหน้าที่ของตนว่าควรจะทำอย่างไร

วัฒนธรรมการทอผ้าของชาวผู้ไทที่เด่นชัด คือ ทอขึ้นหมีต่อตีน ซึ่งมีความกว้างของผืนผ้าประมาณ 4-5 นิ้ว ลักษณะเด่นของขึ้นหมีอยู่ตรงที่มีลวดลายต่างๆ ที่นำมาค้นผ้าขึ้นไว้ เช่น หมีปลา หมีตุ้ม หมีกระจิง หมีซ้อ ส่วนลักษณะเด่นอีกประการหนึ่งคือเมื่อทอผ้าแล้วก็มักจะนำไปย้อมหม่อนนิล หรือย้อมคราม ชาวบ้านผู้ไทเรียกว่า “ผ้าดำ” ซึ่งนำไปใช้ประโยชน์ในการใส่ทำไร่ ทำนา และกระบวนการทอผ้าและการย้อมผ้าจึงถูกถ่ายทอดและเรียนรู้การปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่นมีความแตกต่างในกรรมวิธี ลวดลาย สี สัน ตลอดจนรูปแบบการใช้ประโยชน์จากผ้า ไม่ว่าจะเป็นผ้าพื้น ผ้าแถบ ผ้าขึ้น ผ้าโสร่ง ผ้าขาวม้า อาจจะสะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวผู้ไทได้ เพราะการทอผ้าขึ้นใช้นอกจากจะอาศัยความจำและความชำนาญแล้วการรักษา รูปแบบและกรรมวิธีของการมัดย้อมก็เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะทั้งรูปแบบและลวดลายที่มัด รวมถึงการ นำผ้าไปใช้ทั้งในชีวิตประจำวันและงานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ เป็นงานของผู้หญิง ต้องอาศัยทั้งความ ประณีตและละเอียด ระยะเวลา การคิดค้นจนกว่าผ้าแต่ละผืนจะเสร็จ ในงานประเพณีและพิธีกรรมจึงเป็น พื้นที่ของการอวดฝีมือการทอผ้าและเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นความคิดและค่านิยมบางประการของชาวผู้ไท ด้วย

ด้วยเหตุนี้ การนำผ้าฝ้ายไปย้อมครามแล้วนำมาทอเป็นผืนผ้าจึงเป็นภูมิปัญญาและมรดกทาง วัฒนธรรมเรื่องผ้าของชาวผู้ไทที่น่าสนใจ และอาจกล่าวได้ว่าผ้าครามหรือฝ้ายย้อมครามเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เกิดจากการสั่งสมทางวัฒนธรรมมาแต่บรรพชนผสมผสานกับองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์แบบพื้นบ้านที่มี อยู่ในตัวบุคคล นับตั้งแต่คุณย่า คุณยายและแม่ ป้า น้า อาที่มีความสามารถด้านการถักทอ โดยกระบวนการ ถักทอเรียนรู้ไปพร้อมกันกับการย้อมผ้า จนทำให้การถักทอและการมัดย้อมเป็นกระบวนการขัดเกลาทาง สังคมของผู้หญิงที่สำคัญมาแต่อดีต แม้จะถูกกระแสโลกาภิวัตน์และกระบวนการของทุนนิยมทำให้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นดังกล่าวเลือนหายไป หากแต่ยังมีบุคคลที่มองเห็นความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นนี้คือคุณประไพ พันธุ์ แดงใจ ซึ่งเป็นผู้ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ธรรมชาติเพื่อสุขภาพ โดยได้นำผลงานมาแสดงรวมถึง จำหน่ายผลิตภัณฑ์ฝ้ายย้อมคราม พร้อมทั้งนำวัตถุดิบสำหรับเตรียมสีครามมาประกอบ ได้แก่ ต้นคราม ปูน ขาว และน้ำซี้เถ้า ภายใต้หัวข้อ “วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในภูมิปัญญาท้องถิ่น” เนื่องในงานวัน วิทยาศาสตร์แห่งชาติ ประจำปี 2540 ของคณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สถาบันราชภัฏสกลนคร

ผ้าครามหรือฝ้ายย้อมครามมีแหล่งผลิตที่บ้านนาดี ตำบลนาหัวบ่อ อำเภอพรรณานิคม จังหวัด สกลนคร พื้นที่เขตชลประทานเขื่อนน้ำอูน โดยมีแหล่งจำหน่ายที่ตลาดนัดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ บางเขน ซึ่งจัดขึ้นเดือนละครั้ง ผู้ที่เข้ามาชมนิทรรศการล้วนไม่เคยเห็นและไม่เคยรู้จักฝ้ายย้อมครามมาก่อน และเกิดประเด็นคำถามพร้อมทั้งองค์ความรู้จากนิทรรศการนี้ คือ ฝ้ายย้อมครามมีสีน้ำเงิน สดใส ราคาแพง

กว่าผ้าฝ้ายที่ย้อมสีธรรมชาติทั่วไปประมาณ 4 เท่า ทำจากฝ้ายย้อมด้วยสีครามที่มาจากใบครามสด แช่น้ำ แล้วกวนน้ำครามกับปูนขาว พักให้ตกตะกอนจนได้เนื้อครามสีน้ำเงิน จากนั้นนำเนื้อครามผสมน้ำซี้เถ้า ใช้เวลาประมาณ 10 – 15 วัน จึงนำฝ้ายลงไปย้อม นำฝ้ายไปล้างและตากให้แห้ง นำไปทอเป็นผืนผ้าต่อไป จากข้อมูลเหล่านี้ทำให้เกิดคำถามที่น่าสนใจสอง ประเด็น คือ “เหตุใดผ้าฝ้ายย้อมครามจึงมีราคาแพง” และ “ไปไม่เขี้ยวๆ เป็นสีน้ำเงินได้อย่างไร”

จากการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากนางซีตา จันท์เพ็งเพ็ญ ช่างย้อมครามที่ร่วมกับลูกสาวคือนาง ประไพพันธ์ แดงใจ ใช้เวลาถึง 3 ปีในการปลูกคราม ศึกษากระบวนการสกัดสี และเตรียมน้ำย้อมคราม จนกระทั่งทอเป็นผืนผ้า หากแต่ไม่ประสบผลสำเร็จในการขาย เพราะคนส่วนใหญ่เชื่อว่าผ้าย้อมครามดกสี อีกทั้งช่างย้อมยังพบปรากฏการณ์ในกระบวนการย้อมคราม ที่เกิดขึ้นหลากหลาย ไม่สามารถอธิบายได้ ประเด็นปัญหาสำคัญของช่างย้อมคือ คือ หลายครั้งที่เตรียมน้ำย้อมแล้วไม่เกิดสี แม้เตรียมน้ำย้อมได้แล้ว สีในน้ำย้อมบางหม้อเท่านั้นที่ติดเส้นใยฝ้ายแต่ละครั้ง สลับสับเปลี่ยนหม้อดี หม้อเสีย ไม่ซ้ำกัน

ปัญหาดังที่กล่าวมาแล้วช่างต้นกลายเป็นที่มาของงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาชุดความรู้ของชาวไทญ้อ ด้านสิ่งทอ” โดยอนุรัตน์ สายทอง และวงเดือน อุดมเดชาเวทย์ (2545) งานวิจัยเรื่องนี้มีจุดประสงค์ เพื่อศึกษากระบวนการผลิตผ้าย้อมครามตั้งแต่เตรียมน้ำย้อมจากธรรมชาติ คือ เส้นฝ้าย เนื้อคราม และน้ำซี้เถ้า จนถึงกระบวนการเตรียมน้ำย้อม ย้อมเส้นใย การสร้างลวดลายผ้า และการทอผ้า แล้วจัดทำชุดความรู้ในรูปแบบวีดิทัศน์ และเอกสารชุดการผลิตผ้าย้อมคราม เพื่อนำไปเผยแพร่ ประมาณปี พ.ศ. 2543 – 2545 ภูมิปัญญาการย้อมครามยังเป็นภูมิปัญญาที่แฝงฝังอยู่ในตัวบุคคลสูงวัย โดยเฉพาะผู้หญิงชาวไทญ้อ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม โดยมีคุณยายคล้าย สิทธิ อายุ 82 ปี แม่ครามผู้มีประสบการณ์การย้อมครามมากกว่า 30 ปี และคนอื่นๆ อีก อายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป รวม 16 คน แต่มีเพียง 3 คนที่ยังย้อมครามอย่างต่อเนื่อง ผลงานวิจัยดังกล่าวยังพบองค์ความรู้เรื่องปฏิบัติการการสกัดสีจากใบคราม การเติมปูนและกวน การเตรียมน้ำย้อม และย้อมคราม สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกระบวนการย้อมคราม ตอบข้อสงสัยของนางซีตา จันท์เพ็งเพ็ญ ยืนยันได้ว่าผ้าย้อมครามที่ย้อมอย่างถูกต้องจะไม่ดกสี และได้น้ำองค์ความรู้ดังกล่าวประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฯลฯ

จังหวัดสกลนครถือได้ว่าเป็นแหล่งผลิตผ้าย้อมครามที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย จนมีผู้ให้ฉายา “เมืองหลวงของคราม” แหล่งผลิตผ้าย้อมครามที่สำคัญ ได้แก่ บ้านโนนเรือ ตอเรือ บ้านนาดี บ้านดอนกอย บ้านถ้ำเต่า บ้านกุดแฮด บ้านอุนดง บ้านพันนา บ้านดอนแดง บ้านหนองครอง เป็นต้น ที่แขวงสะหวันนะเขต มีบริษัท ท่งละหาศิลป์ เป็นแหล่งผลิตผ้าย้อมครามส่งออกที่ใหญ่ที่สุดของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดำเนินการโดยคุณสงบัณฑิต ยศมันคง ผู้หญิงชาวผู้ไท บ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต บริษัทดังกล่าวก่อตั้งเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2542 ด้วยเป้าหมายผลิตสิ่งทอจากวัตถุดิบ

ธรรมชาติในประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เพื่อส่งออกไปประเทศญี่ปุ่นและทวีปยุโรป แหล่งผลิตคือหมู่บ้านละหานน้ำ ย้อมและทอตามรูปแบบผ้าที่ออกแบบโดยนักออกแบบชาวญี่ปุ่น ปัจจุบันบริษัทมีคู่ค้ากับบริษัทในประเทศญี่ปุ่น ผลิตสินค้าผ้าย้อมครามส่งออกไปทั่วโลก

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้นทำให้เห็นสายธารของสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทที่มีผลต่อการเป็นแหล่งผลิตผ้าย้อมครามที่มีชื่อเสียงทั้งประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจว่า ผู้ไทเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความโดดเด่นด้านประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมรวมถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ มีอิทธิพลต่อความโดดเด่นทางวัฒนธรรมเรื่องถักทอและการย้อมผ้าครามได้อย่างไร จนทำให้ผ้าย้อมครามกลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมที่โดดเด่นในตลาดระดับจังหวัด ภูมิภาคและอาเซียน โดยอาศัยข้อมูลเอกสารและข้อมูลที่ได้จากปรากฏการณ์ภาคสนามในบริบทรัฐชาติ 3 ประเทศ ซึ่งจะเป็นแนวทางของการทำความเข้าใจปฏิบัติการเกี่ยวกับผ้าคราม การสืบทอดองค์ความรู้ ที่ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท 3 ประเทศ อีกทั้งจะทำให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างของผ้าที่อยู่ในมิติที่แตกต่างทางสังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครองในบริบทรัฐชาติ 3 ประเทศด้วย

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อรวบรวมและวิเคราะห์องค์ความรู้เรื่องผ้าครามกับสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทในบริบทของรัฐชาติ 3 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

3. คำถามการวิจัย

ผ้าครามมีบทบาทและความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทในบริบทรัฐชาติ 3 ประเทศ อย่างไร เมื่อผ้าครามถูกนำไปใช้เป็นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง

4. นิยามศัพท์เฉพาะ

ผู้ไท ในงานวิจัยนี้ หมายถึง คำเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาตระกูลไท อาศัยอยู่ทั้งในและนอกประเทศไทย และใช้เป็นชื่อที่ใช้เรียกกลุ่มชนที่มีภาษาพูด คือภาษาผู้ไท อาศัยและกระจายอยู่บริเวณจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นอกจากนี้ยังใช้ตามที่พระโพธิวงศา (อ้วน ตีสโล) (2505 : 279) กล่าวไว้ในลัทธิธรรมนิยมต่างๆ ที่ว่าเป็นชื่อเรียกกลุ่มคนไทที่อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทยด้วย เช่น ผู้ไทดำซึ่งเดิมอยู่บริเวณเมืองแกง เมืองควาย เมืองคุง เมืองลา มีผิวคล้ำกว่าผู้ไทขาว นิยมแต่งกายด้วยผ้าย้อมครามเข้มหรือสี

ดำ ผู้ไทชาวอยู่ทางเหนือของเวียดนามที่เมืองไล เมืองบาง เมืองบุน อยู่ในแถบอากาศหนาวจึงมีผิวขาวและนิยมเครื่องนุ่งห่มสีขาว และงานวิจัยนี้มีข้อตกลงเบื้องต้นในการศึกษาผ้าคราม การย้อมผ้าคราม การทอผ้าคราม การสืบทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับผ้าคราม รวมถึงปฏิบัติการต่างๆ เกี่ยวกับผ้าครามของชาวผู้ไทด้วย

5. วิธีการดำเนินวิจัย

5.1 วิธีการเก็บข้อมูลการวิจัย

ผู้วิจัยจะเก็บข้อมูลวิจัยจากประชากรวิจัย โดยเน้นปฏิบัติการวิจัยสนาม ณ พื้นที่วิจัยใน 3 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม โดยใช้ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์ Key informants โดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและศึกษาจากเอกสาร

5.1.1 การสังเกต

งานวิจัยนี้ใช้ทั้งวิธีสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม คือ การสังเกตลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ชุมชนต่างๆ ที่เลือกศึกษาผ้าย้อมคราม ได้แก่ บ้านดอนกอย อำเภอพรรณานิคม จังหวัดสกลนคร (ประเทศไทย) บ้านสะพานน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต (ประเทศ สปป.ลาว) และบ้านนากง ตำบลเมืองซอ จังหวัดไลเจิว (ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม) โดยสังเกตถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน การปลูกคราม การย้อมคราม การทอผ้า การจัดการเกี่ยวกับผ้าคราม การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเข้าร่วมการพบปะสังสรรค์ กิจกรรมการแสดง การเลี้ยงต้อนรับ ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การสร้างบ้าน ทั้งในระดับเจ้าหน้าที่รัฐ ชุมชน ครอบครัว โดยใช้การสนทนาในชุมชนและครอบครัวของพื้นที่การวิจัย

5.1.2 การสัมภาษณ์

ใช้วิธีการสัมภาษณ์ โดยจำแนกผู้ให้สัมภาษณ์เป็น 3 กลุ่ม คือ

1) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informant Interview) คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐ ราษฎรชาวบ้าน (หมอขวัญ หมอธรรม พระ หมอผี หมอเหยา หมอยาพื้นบ้าน หมอลำ) ผู้นำชุมชน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ตาแสงบ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน) โดยเน้นไปที่ประเด็นสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไท

2) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant Interview) คือ ชาวบ้านผู้ที่ทอผ้า ย้อมผ้า เช่น เจ้าของกิจการผ้า หัวหน้ากลุ่มสตรี หัวหน้ากองทุนในชุมชน และชาวบ้านที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการปลูก การย้อม การหมัก การทำครามและการทำผ้าฝ้าย เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนและหมู่บ้าน

3) การสัมภาษณ์ผู้คนที่เป็นคนภายนอกที่มีบทบาท และหน้าที่ที่สัมพันธ์กับสังคมและ

วัฒนธรรมของชาวผู้ไท เช่น นักวิชาการ พัฒนาการ วัฒนธรรมจังหวัด หน่วยงานที่ส่งเสริมเกี่ยวกับวิสาหกิจ ชุมชนและอบต.

5.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยเรื่องนี้ คือ แบบสัมภาษณ์ แบบบันทึกการทำงานสนาม และเครื่องมือ บันทึกเสียง

5.2.1 แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์จะเป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูล มีทั้งแบบสัมภาษณ์เพื่อ สัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ และการสัมภาษณ์บุคคลแบบเป็นทางการ ซึ่งยืนหยุ่นได้ตามบริบทและ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สัมภาษณ์กับผู้ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งอาจเกิดประเด็นใหม่ๆ หรือการเลือกพิจารณาสัมภาษณ์ ระดับลึกในบางประเด็น กรณีการใช้แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยจะใช้เพื่อทำความเข้าใจประเด็นการสัมภาษณ์ด้วย ตนเอง โดยไม่แจกหรือใช้แบบสัมภาษณ์ต่อหน้าผู้ถูกสัมภาษณ์

5.2.2 แบบบันทึกการทำงานสนาม

แบบบันทึกการทำงานสนาม เป็นแบบบันทึกเพื่อการทำงานสนาม โดยการทบทวนการทำงานในแต่ละวัน/สัปดาห์/เดือนและช่วงระยะเวลาของงาน หมายเหตุ การทำงาน โดยเฉพาะข้อมูลที่เกิดจากการสัมภาษณ์

5.2.3 เครื่องมือบันทึกข้อมูลโสตทัศนสาร

เครื่องมือสื่อโสตทัศนสาร คือ กล้องถ่ายภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว และเครื่องบันทึกเสียง ใช้ สำหรับการเก็บข้อมูลโสตทัศนสารทั่วไป

5.3 การวิเคราะห์ข้อมูลและนำเสนองานวิจัย

การวิจัยนี้ใช้แบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) การตีความหมายข้อมูล การตีค่าเพื่อพรรณนาคุณลักษณะของปรากฏการณ์ที่ศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล การนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ ด้วยการจัดกลุ่มโครงสร้างและหมวดหมู่ พร้อมกับการพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Descriptive) ด้วยแนวคิดที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้ศึกษาจากเอกสารประเภทพงศาวดาร เอกสารที่ตีพิมพ์แล้วใน หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยขอนแก่น สำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคามและสำนักวิทยบริการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร นอกจากนี้คณะผู้วิจัยยังได้ใช้วิธีการ สัมภาษณ์ชาวไทดำในประเทศเวียดนาม ชาวผู้ไทในประเทศลาวเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไท เมื่อได้ข้อมูลทั้งหมดแล้วก็นำมาวิเคราะห์ และนำข้อมูลมาเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) โดยลำดับดังนี้

1. ลักษณะข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัยมี 2 ประเภท คือ ข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ

1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลมาจากระยะที่ได้จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์ ตาแสงบ้านผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน หมอยา หมอเสน หมอขวัญ หมอเหยา หมอเป่า และข้อมูลเอกสารประเภทพงศาวดาร

1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ได้จากงานที่ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทในจังหวัดสกลนคร นครพนม กาฬสินธุ์และมุกดาหารที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ของท้องถิ่น สังคมและวัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม การแต่งกายและอาหาร

1.3 ข้อมูลที่ตีพิมพ์เป็นเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสังคมวัฒนธรรมของไทยในประเศไทย

2. การจัดกระทำข้อมูล

2.1 เก็บรวบรวมและศึกษาข้อมูลของกลุ่มชนผู้ไทในประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและไทดำในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

2.2 เก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไท ไทดำโดยใช้เครื่องบันทึกเสียงบันทึกข้อมูลประเภทมุขปาฐะและทำการบันทึกเสียงการให้สัมภาษณ์

2.3 ศึกษาวิเคราะห์ด้วยระเบียบวิธีทางคติชนวิทยาและมานุษยวิทยา

2.4 สรุปผลการศึกษาวิจัย เสนอปัญหาและข้อเสนอแนะ

6. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ขอบเขตของพื้นที่และขอบเขตของเนื้อหา มีดังนี้

1. ขอบเขตของพื้นที่ผู้วิจัยกำหนดพื้นที่ของการวิจัยใน 3 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งมีพื้นที่ของการเก็บข้อมูลแบ่งแยกย่อยได้ ดังนี้

1.1 ประเทศไทย เก็บข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสกลนคร จังหวัดนครพนม จังหวัดกาฬสินธุ์และจังหวัดมุกดาหาร โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.1.1 จังหวัดสกลนคร เก็บข้อมูลสังคมและวัฒนธรรมผู้ไท 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอพรรณานิคม อำเภวาริชภูมิ อำเภอโคกศรีสุพรรณ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

เก็บข้อมูลจากบ้านไผ่ล้อม บ้านโนนหอม บ้านใหม่หนองมะเกลือ บ้านด่านม่วงคำ

บ้านพรรณา บ้านม่วงไข่ บ้านอู่ไม้ บ้านดอนกอย บ้านพอกใหญ่ บ้านหนองครอง บ้านธาตุและบ้านปลาไหล โดยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมเรื่องวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ประเพณีพิธีกรรมและการย้อมผ้าคราม การย้อมผ้าคราม ข้อมูลภาคสนามเรื่องผ้าย้อมครามใช้หมูบ้านดอนกอยเป็นตัวแทน เนื่องจากหมู่บ้านดังกล่าวยังมีการทำผ้าย้อมคราม อีกทั้งยังมีการปลูกครามและการทำผ้าย้อมครามด้วยการสืบทอดจากบรรพบุรุษ และพัฒนามาสู่กลุ่มผู้ทอผ้าจนกลายเป็นวิสาหกิจชุมชน สามารถยังชีพได้และทำให้เกิดความเข้มแข็งของกลุ่ม

1.1.2 จังหวัดนครพนม เก็บข้อมูลสังคมและวัฒนธรรมผู้ไท 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเรณูนคร อำเภอธาตุพนมและอำเภอนาหว้า ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

เก็บข้อมูลจากบ้านเรณู บ้านกุดสิม บ้านนาถ่อน บ้านโพนแพง บ้านนาจัวและบ้านกุดน้ำใส ข้อมูลภาคสนามจากจังหวัดนครพนม ได้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติความทรงจำเป็นเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ การอพยพ การทำบุญประเพณีและพิธีกรรม รวมถึงความทรงจำเกี่ยวกับการทำผ้าย้อมคราม ซึ่งจะใช้เป็นข้อมูลประกอบงานวิจัยต่อไป

1.1.3 จังหวัดกาฬสินธุ์ เก็บข้อมูลสังคมและวัฒนธรรมผู้ไท 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเขาวง อำเภอกุฉินารายณ์และอำเภอคำม่วง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

เก็บข้อมูลจากหมู่บ้านกุดสิมคุ้มเก่า บ้านเหล่าใหญ่ บ้านโพน ข้อมูลภาคสนามจากจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นข้อมูลจากความทรงจำ เกี่ยวกับผ้าย้อมคราม มีทั้งที่เป็นการสืบทอดด้วยวิธีการบอกเล่า (มุขปาฐะ) และบางส่วนถูกถ่ายทอดเป็นข้อมูลลายลักษณ์ คือ จัดพิมพ์เป็นหนังสือประวัติของหมู่บ้านไว้

1.1.4 จังหวัดมุกดาหาร เก็บข้อมูลสังคมและวัฒนธรรมผู้ไท 3 อำเภอ ได้แก่ อำเภอหนองสูง อำเภอคำชะอีและอำเภอดงหลวง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

เก็บข้อมูลจากหมู่บ้านดงมะแห่ง บ้านเป่า บ้านคำชะอีและบ้านหนองแคน ข้อมูลภาคสนามจากจังหวัดมุกดาหาร เป็นข้อมูลที่ได้จากประวัติความทรงจำที่เกี่ยวกับการอพยพ การตั้งถิ่นฐานขนบธรรมเนียมประเพณี ฯลฯ เรื่องผ้าย้อมครามมาจากความทรงจำของผู้เฒ่าผู้แก่ รวมถึงผู้หญิงบางคนที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไป

1.2 ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เก็บข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท 2 แขวง ได้แก่ แขวงสะหวันนะเขต และแขวงคำม่วน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.2.1 แขวงสะหวันนะเขต เก็บข้อมูลสังคมและวัฒนธรรมผู้ไท 4 เมือง ได้แก่ เมืองพิน เมืองเซโปน เมืองสองคอน เมืองวิลละบูลี

เก็บข้อมูลสังคมและวัฒนธรรมผู้ไท 4 เมือง ได้แก่ เมืองพิน เมืองสองคอน เมืองเซโปน เมืองวิลละบูลี โดยเก็บข้อมูลหมู่บ้านที่ทำผ้าย้อมคราม คือ บ้านละหาน้ำ เมืองสองคอน แขวงสะหวันนะเขต และใช้หมู่บ้านละหาน้ำเป็นตัวแทนของการวิเคราะห์ข้อมูลเรื่องผ้าครามกับชาวผู้ไทในประเทศ

สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เนื่องจากมีการสืบทอดและรื้อฟื้นเกี่ยวกับผ้าครามจนสามารถทำให้ชาวบ้านผลิตผ้าครามได้เพื่อนำเข้าสู่ตลาดการค้าที่สำคัญของประเทศ ส่วนหมู่บ้านอื่นๆ เก็บข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไท วิถีชีวิต การกินอยู่ การเกษตร ประเพณี พิธีกรรมและเรื่องเล่าต่างๆ

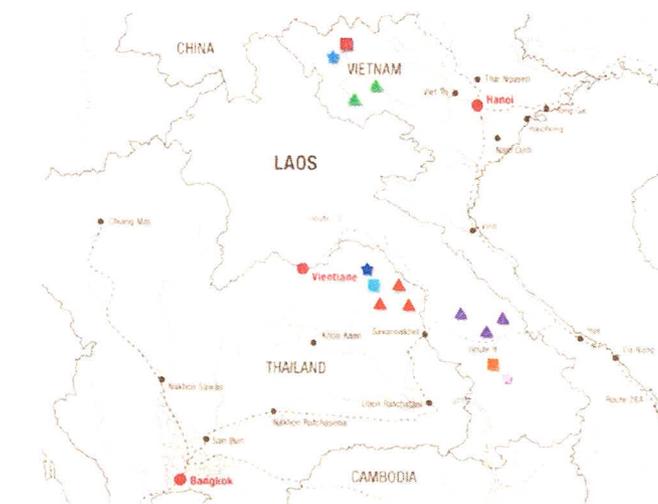
1.2.2 แขวงคำม่วน เก็บข้อมูลที่เมืองมหาชัย บ้านมหาชัย ซึ่งได้ข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทบางส่วน ทั้งที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม ความเชื่อต่างๆ แต่จะใช้ประกอบเป็นข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้เรื่องสังคมและวัฒนธรรม

1.3 ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เก็บข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ไทดำและไทขาว ใน 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเซินลา จังหวัดเดียนเบียนและจังหวัดโลเจา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1.3.1 จังหวัดเซินลา เก็บข้อมูลจากบ้านป่านและบ้านนานอง ตำบลเมืองจุ่ม เน้นข้อมูลเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงเรื่องผ้าและการย้อมผ้าด้วยคราม เป็นข้อมูลที่ได้จากความทรงจำ

1.3.2 จังหวัดเดียนเบียน เก็บข้อมูลของชาวไทดำจากหมู่บ้าน นาแตนและนาโต ตำบลซาแทงเหนือ ซึ่งข้อมูลที่ได้รับมีความคล้ายคลึงกับจังหวัดเซินลา เนื่องจากเป็นกลุ่มไทดำเหมือนกัน

1.3.3 จังหวัดโลเจา เก็บข้อมูลสังคมและวัฒนธรรมไทขาวจากหมู่บ้านนากง ตำบลเมืองซอ มีความแตกต่างจากไทดำเล็กน้อย โดยพบการทอผ้า การย้อมผ้าและองค์ความรู้เรื่องผ้าที่คล้ายคลึงกับประเทศไทย จึงเลือกหมู่บ้านนากง เป็นตัวแทนของการศึกษาเรื่องผ้ากับสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทในประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

- ไทย ▲ นครพนม ▲ Mukdahan ▲ Kham Sinsu , ■ Sakon Nakhon , ★ บ้านดอนกอย
- ลาว ▲ Phan ▲ Xe Poin ▲ Vichavari , ■ Songkhon , ○ บ้านละหาน้ำ
- เวียดนาม ▲ Dien Bien Phu ▲ Xien La , ■ Lo Ja , ★ บ้านนากง

รูปที่ 1.1 พื้นที่เก็บข้อมูลวิจัยผู้ไทศึกษา (ไทย ลาวและเวียดนาม)

2. ขอบเขตของเนื้อหา ผู้วิจัยกำหนดเนื้อหาของการวิจัย ดังนี้

2.1 ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ชุมชน ความเป็นมา ถิ่นฐานเดิม และการอพยพ วิถีชีวิต ความเชื่อ ประเพณีและพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท

2.2 ข้อมูลด้านผ้ากับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไท ได้แก่ ผ้าและที่อยู่อาศัย ผ้ากับการแต่งกาย ผ้ากับประเพณีและพิธีกรรม

7. กรอบแนวคิดการวิจัย

จากปรากฏการณ์เรื่องผ้าครามกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทในบริบทรัฐชาติ 3 ประเทศ ทำให้เกิดการรื้อฟื้นผ้าครามให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งหนึ่ง อีกทั้งมีการสืบทอดองค์ความรู้ดังกล่าวในระดับครอบครัว ชุมชน จนทำให้ผ้าครามมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คน กลุ่มคน และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ทั้งระดับท้องถิ่น รัฐชาติไทย และภูมิภาคอาเซียนไปพร้อมกัน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างกรอบโครงสร้างแนวคิดการวิจัย ดังนี้

8. แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในงานวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีแนวคิดและทฤษฎี 2 ส่วนที่สำคัญ คือ แนวคิดและทฤษฎีทางด้านคติชนวิทยา และมานุษยวิทยา โดยทฤษฎีคติชนวิทยานั้นจะใช้แนวคิดของวิลเลียม บาสคอม (William Bascom) ซึ่งกล่าวถึงบริบททางสังคมของคติชนและบทบาทหน้าที่ของคติชนที่ปรากฏในสังคมอย่างละเอียด ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดของบาสคอม จากสุภัญญา สุฉฉายา (2549 : 6) ที่ได้สรุปบทบาทของคติชนไว้ 4 บทบาท ตามที่บาสคอมวางไว้ ดังนี้

1. ให้ความเพลิดเพลิน ซึ่งอาจจะแยกแยะลงไปได้อีกว่าเป็นความเพลิดเพลินจากความสนุกสนานหรือฉากจินตนาการโลดโผน หรือเป็นกลไกทางจิตที่ใช้หลีกหนีจากความเป็นจริง ถ้าหากเป็นอย่างหลังคติชนจะทำหน้าที่เป็นทางออกให้กับความคับข้องใจของมนุษย์
2. ยืนยันความสำคัญของพิธีกรรม เติบโตวัฒนธรรมทำให้วัฒนธรรมสมบูรณ์
3. ให้การศึกษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม
4. รักษาบัพสถานของสังคม และบาสคอมยังได้สรุปไว้ตอนท้ายว่า บทบาททั้ง 4 อย่างยังแยกย่อยลงไปได้อีกหรือรวมเป็นเพียงบทบาทเดียวคือ บทบาทในการรักษาเสถียรภาพของวัฒนธรรม (maintain the stability of culture)

แนวคิดและทฤษฎีทางคติชนวิทยาอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการวิเคราะห์คือ “ทฤษฎีคติชนวิทยา : วิถีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน – นิทานพื้นบ้าน” ที่ศิริพร ณ ถลาง (2552 : 359) ได้วางเป็นแนวทางศึกษาคติชนประเภทต่างๆ โดยประยุกต์แนวคิดและทฤษฎีคติชนวิทยาของตะวันตกมาอธิบายคติชนของไทย เช่น แนวคิดเกี่ยวกับอนุภาคและแบบเรื่อง ทฤษฎีการแพร่กระจายและการแตกเรื่องของนิทาน ทฤษฎีโครงสร้างของนิทานของวลาดิเมียร์ พรอฟฟ์ ทฤษฎีโครงสร้างตำนานของโคลด เลวี – เสตราส์ ทฤษฎีบทบาทหน้าที่นิยม (functionalism) ตามแนวคิดของมาลินอฟสกี และวิลเลียม บาสคอมโดยมองคติชนในฐานะที่มีบทบาทในสังคม ซึ่งผู้วิจัยมองว่าทฤษฎีบทบาทหน้าที่เป็นทฤษฎีที่สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทได้เนื่องจากวัฒนธรรมต่างๆ ในสังคมมีหน้าที่มั่นคง การตอบสนองความต้องการของมนุษย์ทั้งด้านปัจจัยพื้นฐาน ทางด้านความมั่นคงของสังคมและความมั่นคงทางด้านจิตใจ ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นแนวคิดสำคัญที่จะนำมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับคติชนวิทยาโดยเฉพาะเรื่องเล่าประเภทตำนาน นิทานและพิธีกรรมของชาวผู้ไท

ส่วนทฤษฎีมานุษยวิทยา จะใช้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่มาเป็นกรอบซึ่งพัฒนาแนวคิดมาจากเดอริคเคม (Durkheim) ที่มองว่าปรากฏการณ์ทางสังคมตอบสนองความต้องการของปัจเจกบุคคล ดังนั้นควรเน้นที่การศึกษาสังคมไม่ใช่ปัจเจกบุคคล เดอริคเคมให้ความสนใจกับเสถียรภาพทางสังคมซึ่งก็คือกลไกที่ทำให้ส่วนต่างๆ ของสังคมมารวมกันและคงอยู่ตามกาลเวลา ซึ่งงามพิศ สัตย์สงวน (2551 : 34) กล่าวไว้ว่า แนวคิดของเดอริคเคม มีอิทธิพลต่อแรดคลิฟฟ์ บราวน์ (Radcliff Brown) ที่เสนอความคิดว่า บรรทัดฐานต่างๆ รวมทั้งค่านิยม ความรู้สึกและพิธีกรรมต่างๆ มีอำนาจเหนือปัจเจกบุคคลและมันช่วยยึดสังคมเข้าไว้ด้วยกัน

ข้อมูลที่ได้จากภาคสนามจะถูกนำมาวิเคราะห์และตีความโดยใช้ทฤษฎีทั้งสองซึ่งวางเป็นกรอบอย่างกว้างๆ เพื่อให้งานวิจัยสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่เน้นการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีแนวคิดที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ถูกนำมาเป็นกรอบของการวิจัย โดยเฉพาะเป็นแนวคิดทางภาษาศาสตร์ ซึ่งมีประโยชน์อย่างมากในการเก็บข้อมูลภาคสนาม สุมิตร ปิติพัฒน์ (2544 : 19) กล่าวถึง การพิจารณาจากมิติด้านภาษาในเอกสารความเป็นคนไทย ว่า หากจะพิจารณาความเป็นไทยในด้านภาษาก็คงต้องมองข้ามเขตแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบัน เช่น ลาว พม่า จีน อินเดีย เวียดนาม เพราะการแบ่งเขตแดนเกิดขึ้นภายหลังการล่าอาณานิคมของตะวันตกในช่วงศตวรรษที่ 19 และภายหลังการตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทอย่างกว้างขวางในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ และกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไทในประเทศต่างๆ ย่อมมีสำเนียงเฉพาะท้องถิ่น เนื่องจากแยกจากกันและขาดการติดต่อกันเป็นเวลานาน ภาษาของแต่ละกลุ่มย่อมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม นักภาษาศาสตร์สนใจประวัติการเปลี่ยนแปลงของภาษาต่างๆ โดยดูการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการเขียน และวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงภายในของภาษาด้วยการเปรียบเทียบลักษณะความแตกต่างด้านระบบคำและความหมาย นอกจากนี้ยังใช้การ

พิจารณาคำศัพท์พื้นฐานในภาษา (basic vocabulary) ด้วยแนวคิดที่ว่าศัพท์ที่ใช้ทั่วไปในชีวิตประจำวันและใช้เรียกสิ่งที่เป็นธรรมดาสามัญที่ทุกคนจะต้องมีและพบเห็นจะเป็นคำศัพท์ที่เก่าที่สุดของภาษา ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงได้ใช้แนวทางด้านการพิจารณาคำศัพท์พื้นฐานมาเป็นแนวคิดในการศึกษาเปรียบเทียบภาษาผู้ไทและภาษาไทยคำทั้งในประเทศไทยและอีก 2 ประเทศดังกล่าวด้วย

9. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารที่ผู้วิจัยนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม มีอยู่ 2 ประเภท ได้แก่ เอกสาร งานวิจัย ปรากฏรายละเอียดดังนี้

เอกสารที่ใช้ในงานวิจัยนี้ประกอบด้วยประชุมพงศาวดารและประกาศ ซึ่งเอกสารเหล่านี้นำมาเป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิง รวมถึงเป็นเอกสารที่นำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลให้มีน้ำหนักที่น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

“ประชุมพงศาวดารเล่ม 3 ภาค 3 และภาค 4 ตอนต้น” (2506) กล่าวถึง พงศาวดารหัวเมืองมณฑลอีสาน โดยอ้างถึงการเกลี้ยกล่อมครัวเรือนทางเมืองต่างๆ ของลาวเข้ามาอยู่ในพระราชอาณาจักรสยาม เช่น ครัวเมืองพิน เมืองนอง เมืองตะโปน เมืองมหาไชยกองแก้ว เมืองวังให้มาตั้งอยู่ในแขวงเมืองนครพนม หลังจากนั้นก็มีบอกไปถึงพระนครให้ตั้งเมืองต่างๆ เช่น เมืองสกลนคร เมืองวานรนิวาส เมืองเรณูนคร เมืองท่าอุเทน ซึ่งเอกสารประชุมพงศาวดารทำให้ทราบว่ามีการอพยพของผู้คนทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขงเข้ามาอยู่ในเขตแดนพระราชอาณาจักรสยามสมัยนั้น และทำให้ทราบว่า เป็นกลุ่มคนมาจากเมืองใดบ้าง ซึ่งมีความสอดคล้องกับเอกสารที่นักวิชาการใช้อ้างอิงเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องผู้ไทว่าเป็นกลุ่มผู้ไทที่มาจากเมืองวัง เมืองพิน เมืองนอง

“ประชุมพงศาวดาร เล่ม 9 ภาคที่ 9 และภาคที่ 10 ตอนต้น” (2507) กล่าวถึง พงศาวดารเมืองไลและพงศาวดารเมืองแฉ่ง ซึ่งพงศาวดารเมืองไลได้กล่าวถึงพ่อตายันซึ่งเป็นชาวจีนอพยพเข้ามาในบริเวณเมืองไลและได้ปะปนกับชาวผู้ไทชาวจนกลายเป็นต้นตระกูลของไทขาวในเวลาต่อมา ซึ่งพงศาวดารเมืองไลมีทั้งที่เป็นเรื่องสืบจากปากคำของคนเมืองไลและเป็นตำนาน ส่วนพงศาวดารเมืองแฉ่งก็เริ่มต้นกล่าวถึงตำนานการกำเนิดมนุษย์ ส่วนหลังจึงเป็นการสืบจากปากคำของคนไทดำ เรื่องวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และความเป็นมาต่างๆ ตลอดจนต้นตระกูลของไทดำและเมืองต่างๆ ของไทดำที่ตั้งเป็นถิ่นฐาน

“วรรณกรรมพื้นบ้านผู้ไท ตำบลเรณู จังหวัดนครพนม” (2520) ศึกษาโดยศรีสุดา เอื้อนครินทร์ มีจุดประสงค์เพื่อรวบรวมวรรณกรรมพื้นเมืองของชาวผู้ไท ตำบลเรณู กิ่งอำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม โดยเก็บรวบรวมให้เป็นลายลักษณ์อักษร อีกทั้งศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมที่เก็บรวบรวมเพื่อให้เห็นแนวคิดที่

สะท้อนผ่านวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ความเชื่อและค่านิยมของชาวผู้ไทในท้องถิ่นนั้น ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมพื้นบ้านของชาวผู้ไทประเภทนิทานมีหลายประเภท ได้แก่ นิทานทรงเครื่อง นิทานคติ นิทานสัตว์ นิทานอธิบายเหตุ นิทานมุขตลก ด้านเนื้อหาของวรรณกรรมนิทานพบว่า มีรูปแบบและเนื้อหาคล้ายกับนิทานในถิ่นอื่นๆ ของอีสาน แต่ก็มีนิทานบางเรื่องที่มีเป็นลักษณะเฉพาะของชาวผู้ไท คือ เรื่องนางคางคก ด้านจุดมุ่งหมายของการเล่านิทานพบว่านอกจากจะเน้นความเพลิดเพลินแก่ผู้ฟังแล้ว ยังสอดแทรกคติเตือนใจ ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีที่ปรากฏในนิทานพบว่า มีประเพณีการแต่งงาน การต้อนรับแขก การบายศรีสู่ขวัญ การแต่งงานและงานบุญกฐิน ส่วนอาชีพและความเป็นอยู่ของคนปรากฏ ได้แก่ การทำนา ทำไร่ ทำสวน นอกจากนี้ยังประกอบอาชีพค้าขาย และความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวที่ปรากฏในนิทานนั้นพบว่า นิทานของชาวผู้ไทแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อย่างแน่นแฟ้นระหว่างคนในครอบครัว สอดแทรกแนวคิดเรื่องการเคารพเชื่อฟังบิดา มารดาและผู้อาวุโส พ่อแม่และผู้อาวุโสมีส่วนในการตัดสินใจต่อการเลือกชีวิตคู่

“นิรุกติศาสตร์” (2522) โดย เสถียรโกเศศ เป็นตำราที่ว่าด้วยหลักนิรุกติศาสตร์ ความเป็นมาของคำต่างๆ ในหัวข้อที่เกี่ยวข้องคือภาษาตระกูลไท และภาษาไทย โดยเฉพาะการอธิบายภาษาไทยตะวันออก และได้กล่าวถึงพวกผู้ไท ว่ามีแตกต่างกัน คือ ผู้ไทขาว ผู้ไทแดง ผู้ไทดำ ผู้ไทลาย ซึ่งตั้งชื่อเอาตามสีเสื้อผ้าที่นุ่งห่ม อีกทั้งยังกล่าวว่า ผู้ไทที่มีอยู่ในภาคอีสานคงเป็นพวกผู้ไทดำ

“การศึกษาเปรียบเทียบประเพณี วัฒนธรรมของชาวผู้ไทในท้องถิ่นอำเภอพรหมานิคมกับชาวโล้ในอำเภอกุสุมาลย์จังหวัดสกลนคร” (2524) โดย สุรัตน์ วรจรรย์ งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาประเพณีของกลุ่มวัฒนธรรมสองกลุ่มชน คือ ผู้ไทและโล้ ซึ่งได้เน้นศึกษาในเรื่องประเพณีการแต่งงาน และพิธีกรรมเหยา และพบว่าการแต่งงานของชาวผู้ไทและชาวโล้มีพิธีที่แยกย่อยหลายอย่าง เช่น การแห่ขันหมาก มอบเงินสินสอด ล้างเท้าเขยบ่าว สาวนั่งล้อมพาขวัญ บายศรีสู่ขวัญ ปองแปง แต่งประซุคุหา เลี้ยงล่ำม จำข้าวจำไข่ เลี้ยงข้าวเขย เขียนเขย สมมา ซึ่งคำกล่าวหรือบทสวดในแต่ละขั้นตอนจะมีความไพเราะ คล้องจองกันและมีความหมายดีในเชิงการสั่งสอน ส่วนในพิธีการเหยานั้นพบว่า เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการรักษาคนไข้ ซึ่งชาวโซ้เรียกว่า “หมอลำผีฟ้า” มีคนทรงคือนางเทียม และผ่านการรักษาโดยวิธีเหยามาแล้ว โดยพิธีการเหยานั้นจะต้องอาศัยเสียงขับร้องและเสียงแคน มีการแสดงท่าทางด้วยการฟ้อน เพื่อให้ผีที่สิงอยู่ในตัวผู้ป่วยออกจากร่าง

“ประวัติศาสตร์กรุงรัตนโกสินทร์รัชกาลที่ 1-3 พ.ศ. 2325 – 2394 เล่ม 1” (2536) โดย ม.ร.ว. แสงโสม เกษมศรีและวิมล พงศ์พิพัฒน์ กล่าวถึงในบทที่ 4 เกี่ยวกับการขยายพระราชอาณาเขตทางตะวันออกและตะวันออกเฉียงเหนือ ราชอาณาจักรลาวในหัวข้อนี้นี้กล่าวถึงเจ้าอนุที่คิดการกบฏต่อต้านผู้คนจากเมืองอุบลราชธานี ศรีสะเกษ เดชอุดม เขมราฐ ยโสธรขึ้นไปไว้ที่เวียงจันทน์ และอีกทัพหนึ่งกบฏต่อต้านจาก

นครราชสีมา เมื่อทางกรุงเทพทราบเรื่องจึงตั้งกองทัพเพื่อยกขึ้นไปปราบกองทัพของเจ้าอนุวงศ์ โดยจัดแบ่งเป็น 2 ทပ်ใหญ่ คือ ทပ်ที่ 1 กรมพระราชวังบวรฯ เป็นแม่ทัพใหญ่ ยกจากสระบุรีขึ้นไปนครราชสีมา อีกทပ်หนึ่ง คือ ทပ်ของกรมหมื่นสุรินทรรักษ์ ประชุมพลที่เมืองปราจีนบุรีขึ้นไปทางเมืองอุบลราชธานีบรรจบกับทပ်ที่ 1 มีแม่ทัพคนสำคัญคือ พระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) ต่อมาได้เป็นพระยาบดินทรเดชา เมื่อพระยาราชสุภาวดีจัดการทางหัวเมืองเรียบร้อยแล้ว ก็กวาดครัวลงมากรุงเทพฯ แต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่มีพระราชประสงค์จะให้ตั้งเมืองเวียงจันทน์อีก โปรดให้กลับไปทำลายเมืองเวียงจันทน์เสีย เหตุการณ์หลังจากกรณีเจ้าอนุวงศ์ก็เป็นเหตุให้มีการกวาดต้อนผู้คนจากหัวเมืองลาวทั้งหมด กลาง ได้เข้ามาอยู่ในพระราชอาณาจักรสยาม

“พิธีกรรมของชาวผู้ไท : ศึกษากรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร” (2536) โดย บุญยงค์ เกศเทศ งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาพิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต พิธีกรรมเกี่ยวกับธรรมชาติและพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติของกลุ่มชนผู้ไท ในกิ่งอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร และพบว่า พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิตอันมีพิธีเกี่ยวกับการเกิด แต่งงาน เจ็บป่วยและตาย ชาวผู้ไทยังคงยึดมั่นกฎเกณฑ์ที่มีมาแต่บรรพบุรุษโดยมีการปฏิบัติตามข้อห้าม (คะลำ) อย่างเคร่งครัด ส่วนพิธีกรรมเกี่ยวกับธรรมชาตินั้นชาวผู้ไทยังมีการปฏิบัติตาม “ฮีดสิบสอง คลองสิบสี่” และมีความผูกพันอยู่กับเรื่องของฤกษ์ยามยามดี โดยจะยึดถือปฏิบัติให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและดำรงชีพภายใต้เงื่อนไขของธรรมชาติ และพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาตินั้นชาวผู้ไทมีจิตใจที่ผูกพันอยู่กับเรื่องของผีและจิตวิญญาณ ซึ่งสาเหตุของการเจ็บไข้ได้ป่วยที่ไม่ทราบสาเหตุนั้นเชื่อว่าเกิดจากอำนาจของผี ดังนั้นจึงได้ใช้ภูมิปัญญาในการทำพิธี “เหยา” เพื่อตอบสนองให้อาการเจ็บป่วยทั้งทางร่างกายและจิตใจได้รับการบำบัด และเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีพอย่างมีความสุข

“พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไทตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร” (2536) โดย วิญญู ผลสวัสดิ์ งานวิจัยนี้ได้ศึกษาองค์ประกอบและขั้นตอนของพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไท ตำบลคำชะอี อำเภอคำชะอี จังหวัดมุกดาหาร ผลการวิจัยก็พบว่า องค์ประกอบของพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปีมีบุคคลที่เข้าร่วมพิธีกรรม ซึ่งประกอบด้วย เจ้าจ้ำ เทียม และชาวผู้ไททั้งตำบลคำชะอี เจ้าจ้ำมีบทบาทสำคัญที่สุดในการ ประกอบพิธีกรรมเพราะเป็นประธานและเป็นสื่อกลางติดต่อระหว่างชาวผู้ไทกับผีบรรพบุรุษ ชาวผู้ไทตำบลคำชะอีมีความสัมพันธ์กับพิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษอยู่สามพิธีกรรม คือการเลี้ยงผีบรรพบุรุษประจำปี การบะ (การบน) และการคอบ (การแก้บน) การบะกับการคอบ กระทำพิธีได้ที่บ้านเจ้าจ้ำได้ตลอดเวลา ชาวผู้ไทตำบลคำชะอีมีความเชื่อว่าผีบรรพบุรุษ ซึ่งเรียกว่า ผีเจ้าปู่ที่พวกตนได้อยู่เชิญมาจากเมืองวังให้มาสถิตอยู่ที่ศาลเจ้าปู่ดานตึง ซึ่งพวกตนได้สร้างขึ้นนั้นเป็นวิญญาณของเจ้านายชั้นสูงระดับกษัตริย์ของชาวผู้ไทในอดีต เจ้าปู่ยังคอยคุ้มครองให้ชาวผู้ไทอยู่เย็นเป็นสุขมาตลอดเวลา และยังบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเพื่อให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ทางเกษตรกรรม จึงมีพิธีกรรมการเลี้ยง

ผีบรรพบุรุษเพื่อเป็นการสำนึก ถึงบุญคุณของเจ้าปู่เป็นประจำทุกปี หากผู้ใดไม่เคารพบูชาเจ้าปู่ เจ้าปู่อาจจะโกรธและลงโทษผู้นั้นให้เจ็บป่วยหรือตายได้ ชาวผู้ไทจึงเกรงกลัวอำนาจเจ้าปู่และไม่กล้าลบหลู่เจ้าปู่ หากผู้ใดประสงค์จะให้เจ้าปู่ช่วยเหลือสิ่งใดแล้ว ผู้นั้นจะไปบะ (บน) ขอให้เจ้าปู่ช่วยเหลือและมักจะประสบความสำเร็จแทบทุกครั้ง เมื่อประสบผลสำเร็จตามที่วิงวอนขอเจ้าปู่แล้ว จึงต้อง ไปคอบ (แก้บน) คติความเชื่อเหล่านี้ ชาวผู้ไทตำบลคำชะอียังคงยึดถือและปฏิบัติอยู่เป็นประจำจนถึงปัจจุบัน

“พิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไท ตำบลโนนยาง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร” (2538) โดย พันใจ นครชัย งานวิจัยนี้ได้สรุปว่าชาวผู้ไทได้ทำพิธีกรรมเหยาในการรักษาพยาบาลคนเจ็บป่วย ตามคติความเชื่อของตนเอง ในปัจจุบันพิธีกรรมเหยาของชาวผู้ไทยังมีอยู่ในหลายพื้นที่ พิธีกรรมเหยาที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่สืบทอดมาด้วยความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์สมัยใหม่ แต่ก็ยังไม่ถูกยกเลิกไป ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่าความเชื่อดังเดิมยังไม่เปลี่ยนแปลง คือ เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยึดถือการเคารพในวิญญาณของบรรพบุรุษและเชื่อว่าการที่ไม่รู้สาเหตุของการเจ็บป่วยทั้งหมดน่าจะมาจากผีเป็นสำคัญ การเหยาจึงเป็นการหาสาเหตุของการเจ็บป่วย นอกจากนี้ยังเป็นการสะเดาะเคราะห์ซึ่งมีผลทางจิตใจให้ผู้ป่วยเข้มแข็งต่อสู้กับโรคร้ายไข้เจ็บได้

“บันทึกการเดินทางในลาว” (Voyage Dans le Laos, Tome Premier) (2539) โดยแอมอนีเยน แพลโดยทองสมุทร โดเร และ สมหมาย เปรมจิตต์ หนังสือนี้ได้กล่าวถึงการเดินทางผ่านจังหวัดต่างๆ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่อุบลราชธานี ยโสธร มุกดาหาร สกลนคร นครพนม อุดรธานีและหนองคาย โดยบันทึกดังกล่าวได้กล่าวถึงกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทไว้ค่อนข้างตรงกับหลักฐานอื่นๆ ว่าชาวผู้ไทผู้หญิงนิยมแต่งกายด้วยสีดำ ผมนมวยไว้บริเวณท้ายทอย มีผิวขาว หน้าตาคล้ายกับคนลาวทั่วไป ส่วนผู้ชายรูปร่างสันทัด นิยมสักลายและเครื่องแต่งกายสีดำ เวลาที่คณะสำรวจผ่านก็จะชอบวิ่งมาดู “...เมืองห้วยแต่ก่อนเป็นหมู่บ้านดงหวาย มีกระท่อม 60 กว่าหลัง สถาปนาขึ้นเป็นเมืองหรืออำเภอมาได้ 35 ปี ภาชีอากรของเมืองเป็นเงิน 6 ชั่ง (480 บาท) ซึ่งอุปราชาเอาไปส่งที่เมืองละคอนในปัจจุบัน เจ้าเมืองเสียชีวิตไปแล้ว 3 ปี แต่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง เคยมีศเป็นพระแก้วหูนมน ประชาชนล้วนแต่เป็นพวกภูไททั้งนั้น ทำนาและหาปลาเป็นอาชีพหลักแล้วขายให้พวกกุลาหรือพม่าเพื่อนำส่งไปขายที่บางกอก พวกผู้หญิงโดยทั่วไปมีผิวขาวสวย...” ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นพบว่ามิชาวผู้ไทอาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียงกันทั้งจังหวัดสกลนคร นครพนมและมุกดาหาร และลักษณะของชาวผู้ไทก็สอดคล้องกับ ทองคุณ หงส์พันธ์ุ (2522) ที่กล่าวว่า ชาวผู้ไทมีหลากหลายกลุ่ม เช่น ผู้ไทขาว ผู้ไทดำ ผู้ไทแดง โดยชื่อเรียกดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความแตกแยกทางประวัติศาสตร์และการเมืองของผู้ไทด้วยกันเอง ชื่อที่ต่างกันนี้อาจจะไม่มี ความหมายมากนัก เพราะในระยะหลังได้รับวัฒนธรรมไทย-ลาวเข้าปะปนมาก จากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2505 พบว่าทรงผมดั้งเดิมของชาวผู้

ไทและการใส่ต่างหูเงินขนาดใหญ่อันเป็นลักษณะเดิมประจำของพวกผู้ไทพบที่บ้านกุดมอด อำเภอกุฉินารายณ์และบ้านโพหนอง อำเภอรณนคร จังหวัดนครพนม และจะพบได้เฉพาะกลุ่มผู้สูงอายุเท่านั้น

“การรักษาผู้ป่วยด้วยวิธีเหยาของผู้ไท : ศึกษากรณีชาวผู้ไทอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร” (2540) โดย ทรงคุณ จันทจรและปิติ แสนโคตร งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งศึกษากระบวนการการรักษาผู้ป่วยด้วยพิธีกรรมเหยา และพบว่า การเหยาของผู้ไทนั้นเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับผู้ป่วย เพราะผู้ป่วยอยู่ในภาวะของอาการตื่นตระหนก เสียขวัญและกังวลใจ การใช้พิธีกรรมเหยาเข้ามาช่วยบำบัด จึงเป็นการผ่อนคลายความตึงเครียดนั้นลงไป และนอกจากนี้งานวิจัยยังได้สรุปถึงการประกอบพิธีกรรมเหยา ที่มีแกนกลางสำคัญคือ แม่หมอ ซึ่งชี้ให้เห็นอำนาจทางสังคมของแม่หมอในกลุ่มชาวผู้ไทว่ามีอำนาจในการรักษาผู้ป่วย ด้วยการสร้างเงื่อนไขในการรักษา ตั้งแต่เริ่มทำพิธีจนกระทั่งถึงสิ้นสุดพิธีกรรมจะต้องดำเนินไปตามแบบแผนของการรักษาแบบโบราณ

“พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย” (2542) ซึ่งเป็นรวมบทความทางวิชาการของศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร เนื้อหาของบทความวิชาการดังกล่าวแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ตามสาขาวิชา 4 สาขา คือ โบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ กลุ่มชาติพันธุ์ (มานุษยวิทยา) ภาษาและอักษร และโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บทความในส่วนที่ 2 ซึ่งเป็นบทความทางมานุษยวิทยา เป็นการรวบรวมเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ทั้งในประเทศไทยและในอุษาคเนย์โดยแบ่งเรื่องออกอย่างกว้างๆ 3 หัวเรื่อง ได้แก่ ที่เกี่ยวกับการศึกษานิทานปรัมปรา ตำนานและพิธีกรรม งานด้านชาติพันธุ์วรรณา และข้อคิดหรือข้อเสนอแนะทางด้านการศึกษามานุษยวิทยา บทความส่วนที่ 2 ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยมากที่สุด ได้แก่ บทความเรื่อง “สำนึกเกี่ยวกับเผ่าพันธุ์ของชาวอุษาคเนย์” ของ ปรานี วงษ์เทศ บทความเรื่อง “การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไท” ของ ศิราพร ณ ถลาง บทความเรื่อง “น้ำเต้าปู้ : วรรณกรรมปรัมปรากับการศึกษาโครงสร้าง” ของ พิเชฐ สายพันธ์ และบทความเรื่อง “ลาวโซ่ง : พลวัตของระบบวัฒนธรรมในรอบสองศตวรรษ” ของ สุมิตร ปิติพัฒน์และเสมอชัย พูลสุวรรณ นอกจากนี้ยังมีความบทความส่วนที่ 3 ที่เสนอและให้ความรู้เกี่ยวกับภาษาและอักษร บทความที่เกี่ยวข้อง คือเรื่อง “ภาษาและชาติพันธุ์ในเขตที่ราบสูงโคราช” ของ สุวิไล เปรมศรีรัตน์ ซึ่งบทความทั้งหลายที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่องานวิจัย เพราะได้นำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะช่วยให้การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามประเภทภาษา พิธีกรรม ตำนาน นิทาน และโครงสร้างอื่นๆ ทางสังคมของไทยและผู้ไทได้อย่างชัดเจนขึ้น

“ประวัติศาสตร์ลาว” (2543) โดย สุวิทย์ อธิศาสตร์ ได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งได้กล่าวไว้ในหัวข้อความสัมพันธ์อื่นๆ ระหว่างเมืองหลวงกับประเทศราชลาว ในที่นี้หมายถึง ธนบุรี กรุงเทพฯ กับประเทศราชลาว ซึ่งสุวิทย์ อธิศาสตร์มองว่าทำให้เกิดประโยชน์ที่หลากหลายได้แก่ การส่งส่วย การส่งเครื่องราชบรรณาการ การส่งทหารมาช่วยไทยตามคำสั่ง

การเกลี้ยกล่อมให้ผู้คนมาตั้งบ้านแปงเมือง ซึ่งในหัวข้อสุดท้ายเรื่องการเกลี้ยกล่อมผู้คนให้มาตั้งบ้านแปงเมืองนี้เกี่ยวข้องกับงานวิจัย และสอดคล้องกับข้อมูลที่ผู้วิจัยได้จากเอกสารประชุมพงศาวดารต่างๆ ในหัวข้อนี้กล่าวว่า ในสมัยรัชกาลที่ 3 พ.ศ. 1830 – 1833 หลังศึกเจ้าอนุวงศ์ไทยได้ส่งกองทหารจากเมืองริมแม่น้ำโขงไปเกลี้ยกล่อมและกวาดต้อนผู้คนจากพื้นที่ตอนกลางและใต้ของลาวไปตลอดจนใกล้พรมแดนลาว-ญวน เช่น เมืองหัวพันห้าทั้งหก เมืองพวน เชียงขวาง เชียงคำ เชียงดี กะปอง คำเกิด คำม่วน มหาไชย ชุมพร พิน พอง นอง ตะโปน ร่ม เป็นต้น ผู้คนจำนวนมากเหล่านี้ส่วนมากนำมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขงรอบๆ เทือกเขาภูพาน เช่นเดียวกันกับสมัยรัชกาลที่ 4 ที่มีการเกลี้ยกล่อมหัวเมืองลาวที่ใกล้กับญวน โดยผู้ที่เป็นกำลังหลักคือเจ้าเมืองหนองคาย พื้นที่ที่ไปเกลี้ยกล่อมคือ เมืองสบแอด เชียงค้อ เชียงแตด เชียงขวาง เมืองพวน แต่ได้ผู้คนไม่มาก เพราะไปกวาดต้อนมาหลายครั้งแล้ว

“ความเป็นคนไทย” (2544) โดย สุมิตร ปิติพัฒน์ เป็นเอกสารที่ปูพื้นฐานเกี่ยวกับพัฒนาการของกลุ่มชนต่างชาติพันธุ์ในบริเวณอุษาคเนย์ โดยพิจารณาความเป็นคนไทยจาก 4 ประเด็นหลัก ได้แก่ มิติด้านเชื้อชาติ มิติด้านภาษา มิติด้านการเมืองและมิติด้านวัฒนธรรม และผู้เขียนได้สรุปไว้ว่า การพิจารณาว่าใครเป็นไทยเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน ตั้งแต่มนภาพของความเป็นไทยจากแง่มุมหรือมิติต่างๆ ซึ่งอาจไม่เหมือนกันหรือไม่ชัดเจน บางทีอาจคาบเกี่ยวกันหลายอย่างตลอดจนผลหรือมาตรการต่างๆ ที่เกิดจากทัศนคติ แนวคิดหรือเจตจำนงในการใช้หลักเกณฑ์ในการแบ่ง

“วัฒนธรรมข้าวของชนชาติไทย : ภาพสะท้อนจากตำนาน นิทาน เพลง” (2544) โดย ศิราพร ฤทธกลาง ได้กล่าวถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนไทแต่ละกลุ่ม โดยกล่าวถึงไทดำ-ไทขาวว่าเป็นกลุ่มที่อาศัยอยู่ในแคว้นสิบสองจุไท ในเขตเวียดนามตอนเหนือ ถิ่นเดิมของไทดำและไทขาวอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำแดง เมืองสำคัญของกลุ่มไทดำและไทขาวคือ เมืองลา เมืองไล เมืองเลากาย เมืองหมอก มีกลุ่มไทดำที่อาศัยอยู่ในประเทศลาวที่หลวงน้ำทา เชียงขวางและในประเทศไทยมีกลุ่มที่เรียกว่า ผู้ไท อาศัยอยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ นครพนม มุกดาหาร และที่ถูกกวาดต้อนเข้ามาอยู่ทางภาคกลาง แลบนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี เป็นกลุ่มที่เรียกว่า ลาวโซ่ง ลาวทรงดำหรือไททรงดำ สมัยสงครามฝรั่งเศสและสงครามอินโดจีน ไทดำอพยพเข้ามาฝั่งลาวบริเวณเชียงขวางและเวียงจันทน์เป็นจำนวนมาก เมื่อลาวถูกฝรั่งเศสยึดเป็นอาณานิคม ทั้งลาวและไทดำก็อพยพเข้าประเทศไทย คนไทยเรียกไทดำที่อยู่ในสกลนคร นครพนมว่า ผู้ไทหรือภูไท

“ศาสนาและความเชื่อไทดำในสิบสองจุไท” (2545) โดย สุมิตร ปิติพัฒน์ เอกสารเล่มนี้ กล่าวถึงศาสนาและความเชื่อของชาวไทดำในสิบสองจุไท ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ข้อมูลส่วนใหญ่ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้รู้ชาวไทดำและการสังเกตการณ์พิธีกรรมทางศาสนาของไทดำ ได้แก่ เมืองแกง เมืองล่อ เมืองลา เมืองถาน เมืองควาย ฯลฯ ศาสนาและความเชื่อของไทดำเป็นศาสนาผีแบบวิญญาณนิยม (animism) เกี่ยวข้องกับขวัญ ผี เทวดา (ผีฟ้า) ตลอดจนมนภาพเกี่ยวกับจักรวาล ความเชื่อไสยศาสตร์

ความเชื่อเรื่องสัตว์และพืชที่เกี่ยวข้องกับผีบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาชาวไทยดำในระบบการปกครองสมัยใหม่แบบเวียดนามด้วย ว่ามีการเปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะการลดจำนวนของผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งแนวโน้มดังกล่าวส่งผลต่อโครงสร้างทางสังคมของชาวไทยดำ

“ผีผู้ไท : ความหมายจากวาทกรรมแห่งชีวิตและความตาย” (2545) โดย พิเชฐ สายพันธ์ กล่าวถึง ว่า ความเป็น “พวกภูไทย” ที่แตกต่างกัน 2 แบบ คือ แบบแรกเป็น “พวกภูไทย” ที่มีตัวตนอยู่บนฐานของการนับถือผี ซึ่งเป็นตัวตนมาจากอดีตที่อ้างอิงอยู่กับประวัติศาสตร์ และมีวิธีการสร้าง “พวกภูไทย” ซึ่งเป็นตัวตนบนฐานทางศาสนาแบบพุทธ ซึ่งตัวตนอย่างหลังได้รับการยอมรับจากทางการ และเป็นตัวตนที่ประกอบขึ้นจากคุณค่าทางศาสนา และถูกมองว่ามีคุณค่ามากกว่ากลุ่มที่นับถือผีแต่พุทธศาสนาก็มีอาจที่จะทำให้ภาพลักษณ์ของการนับถือผีของชาวผู้ไทเลือนหายไปได้ นอกจากนี้พิเชฐ สายพันธ์ ยังได้กล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมของชาวผู้ไทว่าถูกแผ่รังด้วยวาทกรรม พิธีกรรมของชาวผู้ไทส่วนมากถูกเล่าผ่านพระและมีใช้ความพยายามที่จะทำความเข้าใจวัฒนธรรมของผู้ไทจากประสบการณ์ชีวิตที่เกิดขึ้นโดยตรง อีกทั้งยังมีแนวคิดที่จะใช้พระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นเครื่องมือจัดระเบียบสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทด้วย

“ตำนานผู้ไท” (2546) โดย พระราชรัตนมงคล (มนตรี อภิมนตติก) กล่าวถึงชาวผู้ไทในมุมมองของนักประวัติศาสตร์และมานุษยวิทยา โดยตัวผู้เรียบเรียงเป็นกลุ่มชนผู้ไท ซึ่งได้เกริ่นนำเกี่ยวกับประวัติของผู้ไททั้งในประเทศไทยและนอกประเทศ เช่น สิบสองจุไท ผู้ไทในล้านช้าง ผู้ไทในประเทศไทย และผู้ไทปัจจุบัน โดยเนื้อหาส่วนมากมาจากตำนานและพงศาวดาร อีกทั้งยังได้กล่าวถึงผู้ไทในเชิงสังคมและวัฒนธรรม เช่น พิธีกรรมต่างๆ ของผู้ไท เช่น พิธีกรรมเกี่ยวกับการตาย พิธีกินดอง พิธีกรรมเกี่ยวกับผี ประเพณีของชาวผู้ไท การเมืองการปกครองของชาวผู้ไท อัตลักษณ์และบ้านเรือนของชาวผู้ไท

“คติความเชื่อและระบบสังคมกับการปลูกสร้างเรือนพื้นบ้านและชุมชนผู้ไท” (2547) โดย นพดล ตั้งสกุล, จันทนีย์ วงศ์คำ ศึกษาและสืบค้นเพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตและธรรมชาติของชนผู้ไทในอดีต โดยเน้นศึกษา “เรือน” ซึ่งถือเป็นเครื่องหมายแห่งพลังและความรุ่งโรจน์ของผู้อยู่ในโลกทัศน์ผู้ไท โดยมีพิธีกรรมเป็นเครื่องกำหนดความหมายในเชิงคติสัญลักษณ์แฝงอยู่ในทุกขั้นตอนตั้งแต่เริ่มเริ่มต่อเนื่องไปจนเสร็จสมบูรณ์ การศึกษาคติความเชื่อที่มีผลต่อการปลูกสร้างบ้านเรือนและชุมชนผู้ไทสะท้อนให้เห็นความสำคัญของโลกทัศน์และความต้องการที่อยู่เหนือสภาวะทางกายภาพ แต่ปัจจุบันการมุ่งพัฒนาส่วนต่างๆ ในประเทศที่เน้นเฉพาะมิติด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ซึ่งก่อให้เกิดความเสียหายต่อวัฒนธรรมการอาศัยอยู่ ได้สะท้อนให้เห็นวิธีการปรับตัวของคนในชุมชนเพื่อให้อุปถัมภ์กับสภาพบริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

“สืบค้นเรื่องคนไทย” (2549) โดย เสมอชัย พูลสุวรรณ ซึ่งเป็นรวมบทความจากสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้กล่าวถึงกลุ่มคนไทยในพื้นที่ต่างๆ ตั้งแต่ตอนใต้ของจีน ในพม่า ใน

เวียดนามและลาว และอธิบายด้วยการแบ่งกลุ่มคนไตตามแนวภูมิศาสตร์ เช่น แบ่งกลุ่มคนไตในภาคตะวันตกของมณฑลยูนนานกับระบบชื่อเรียกทางชาติพันธุ์ กลุ่มคนไตในเขตตะวันตกของแม่น้ำแดงมักถูกใช้คำนำหน้าชื่อกลุ่มว่า “ปู่” ซึ่งหมายถึง “ผู้” และมีความหมายว่า “คน” เช่น ไตทราย ไตทยา ไตจุง ไตโหลง ไตดำ ปู่ยี้ ปู่ไต ปู่หนุง และยังได้กล่าวถึงประวัติศาสตร์คน “ไต” ในภาคตะวันตกของมณฑลยูนนาน นอกจากนี้ส่วนที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้อยู่ในหัวข้อที่กล่าวถึงเกี่ยวกับแม่น้ำแดงกับความเป็นรอยต่อทางภาษาและวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มคนพูดภาษาถิ่นตระกูลไต โดยได้กล่าวว่า แม่น้ำแดงหรือในการรับรู้ของคนไตคือ “น้ำดาว” เป็นเส้นแบ่งเขตทางภูมิศาสตร์โดยปริยายระหว่างกลุ่มที่พูดภาษาถิ่นตระกูลไตสาขาตะวันตกเฉียงใต้กับกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไตสาขาเหนือและกลาง

“แอ่งอารยธรรมอีสาน” (2550) โดย ศรีศักร วัลลิโภดม ได้กล่าวถึงอีสานและลาวทั้งที่ปรากฏในตำนาน นิทานและพงศาวดารต่างๆ หัวข้อที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยมากที่สุดคือ ลาวในอีสาน โดยให้ความเห็นไว้ว่า ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงและแม่น้ำชี ซึ่งจัดว่าเป็นอีสานตอนกลางและอีสานเหนือนั้น เป็นท้องถิ่นที่ชาวลาวตั้งหลักแหล่งกระจายกันอยู่ นอกจากนี้ยังได้เสนอแนะว่า ในภาคอีสานของไทยนั้นประชาชนทั้งหมดก็ทำได้เป็นคนลาวทั้งหมดไม่ มีชนหลายเผ่าพันธุ์และหลายภาษาปะปนกันอยู่ โดยการอ้างอิงนิทานโบราณคดีของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพในเรื่องคนต่างจำพวกที่ได้แบ่งคนที่อยู่แถวลุ่มน้ำโขงที่แตกต่างไปจากลาวล้านช้าง 8 พวกได้แก่ พวกผู้ไท พวกกะเลิง พวกย้อ พวกแสก พวกโย้ย พวกกะตาดก พวกกะโซ่และพวกเขมรป่าดง ในบรรดาชนเผ่าต่างๆ ทั้ง 8 พวกผู้ไทนับว่ามีวัฒนธรรมและความเป็นอยู่สูงกว่าพวกอื่นเพราะเคยอยู่ในบ้านเมืองที่มีความเจริญมาแล้วในอดีตคือสิบสองจุไท

“ประวัติศาสตร์ชนชาติไท” (2550) โดย กัญญา สีสาลย์ เป็นงานวิจัยที่ว่าด้วยการตามรอยศาสตราจารย์ คุณบรรจบ พันธุเมธา ไปศึกษาคนไทในนอกเขตแดนประเทศไทย ซึ่งผลงานเล่มนี้มีคุณลักษณะพิเศษ 2 ประการ คือ ชี้ให้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมชนชาติไทนอกดินแดนประเทศไทยที่มีต่อวัฒนธรรมไทย ประเทศไทย และให้ความสำคัญแก่นักวิชาการตัวอย่างของคนไทยที่พยายามไปศึกษาคนไทนอกประเทศ ในเอกสารเล่มนี้ได้กล่าวถึงคนไทในที่ต่างๆ ได้แก่ คนไทในอินเดีย คนไทในพม่า คนไทในจีน คนไทในเวียดนามและลาว ซึ่งหัวข้อที่เกี่ยวข้องมากที่สุด คือ คนไทในเวียดนามและลาว โดยได้ยกเอาตำนานนิทาน รวมถึงพงศาวดารต่างๆ มากกล่าวไว้ เพื่อให้ให้เห็นพัฒนาการ การอพยพเคลื่อนย้ายของกลุ่มคนไทในเวียดนามและลาว

“ทฤษฎีบ้านเมือง” (2553) โดย ศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไท ซึ่งฉัตรทิพย์ นาถสุภา พิเชฐ สายพันธ์เป็นบรรณาธิการ เป็นเอกสารรวมบทความที่เกี่ยวข้องกับศาสตราจารย์คำจอง ซึ่งเป็นผู้มีคุณูปการต่อการศึกษาชนชาติไท โดยเฉพาะฐานข้อมูลของไทดำในดินแดนสิบสองจุไทช่วงสมัยคริสต์ศตวรรษที่ 8 ถึงครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยนำเสนอเรื่องทฤษฎี บ้าน – เมือง พร้อมทั้งอธิบายโครงสร้าง

ความสัมพันธ์และการยึดโยงขององค์ประกอบต่างๆ ของสังคม สภาพแวดล้อม ภูมิศาสตร์ น้ำ ที่ดินเพาะปลูก ป่าเขา การทำมาหากิน ชนชั้น ประเพณี การปกครอง ความเชื่อ พิธีกรรม การรื่นเริง ฯลฯ ศาสตราจารย์คำจองได้แสดงให้เห็นว่าสังคมชนชาติไทมีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง มีวัฒนธรรมและโครงสร้างทางสังคมที่สืบเนื่อง มีเสถียรภาพ ในเอกสารรวมบทความนี้มีนักวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับชนชาติไทหลายคน ได้แก่ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พิเชฐ สายพันธ์ วิ วัณ อาน ภัทรียา ยิมเรวัต ยุกติ มุกดาวิจิตร ประคอง นิมมานเหมินท์

“ไขคำแก้วคำแพง พินิจวรรณกรรมไทย-ไท” (2554) โดย ประคอง นิมมานเหมินท์ เป็นรวมบทความวิชาการของศาสตราจารย์พิเศษ ดร.ประคอง นิมมานเหมินท์ ซึ่งเนื้อหาครอบคลุมกลุ่มชนชาติไทหลายกลุ่มอย่างกว้างขวาง ทั้งไทอาหม ไทคำตี้ในอินเดีย ไทลื้อ จ้วงในจีน ไทดำในเวียดนาม รวมทั้งไทยวนในล้านนา อีสานและลาวด้วย หัวข้อเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยมากที่สุดคือ สายน้ำกับวิถีชีวิต ความเชื่อและวรรณกรรมไทย-ไท และ วิถีชีวิตและวรรณกรรมไทดำ ซึ่งทั้งสองเรื่องนี้เป็นกรกล่าวถึงสังคมและวัฒนธรรมไทย-ไท ที่เชื่อมโยงกับสายน้ำ วิถีการดำเนินชีวิตรวมถึงความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ส่วนวรรณกรรมไทดำ ก็เน้นเฉพาะกลุ่มของไทดำที่อาศัยอยู่ในประเทศเวียดนามโดยเน้นวิเคราะห์วรรณกรรมมุขปาฐะและวรรณกรรมลายลักษณ์ของไทดำ

“ไทยดำรำพัน” (มปป.) โดย ม.ศรีบุษรา หนังสือเล่มนี้เป็นการรวบรวมและเรียบเรียงเกี่ยวกับไทดำที่ศูนย์อพยพ จังหวัดหนองคาย ผู้เขียนเกริ่นนำด้วยพงศาวดารล้านช้าง ประวัติศาสตร์ของไทดำ ชิวประวัติของไทดำและไทขาว พงศาวดารเมืองไล ไทดำอพยพเข้าฝั่งไทย พบกับไทดำที่หนองคาย บันทึกผู้ลี้ภัยชาวไทดำ ไทดำในประเทศไทย การอพยพของผู้ไทเข้าสู่ประเทศสยาม ไทดำรำพันและบทเรียนภาษาไทดำ

10. ประโยชน์ที่คิดว่าจะได้รับ

1. ได้รับความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมผู้ไทในบริบทของประเทศไทย 3 ประเทศ ได้แก่ ประเทศไทย ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ประเทศสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม
2. ใต้องค์ความรู้เรื่องผ้าย้อมครามของคนไทยและคนไทใน 3 ประเทศ
3. ใต้อฐานข้อมูลเรื่องสังคมและวัฒนธรรมผู้ไทและผ้าย้อมครามของคนไทยและคนไทใน 3 ประเทศ